

ەكى جەر ئېر جەلدىدە توغىسىپ، كوكتەم مەرەكەسى مەرەپىلى ۋىتى

□ انار بۇلت \ شېنجياڭ گازەتنىڭ

 ئىشلىسى ما بويۇي

 قاشقار ايماعى جاڭاۋشار اۋدانى شي ـ اننان 3700 نەشە كىلومەتر قاشقىتقتا، شاڭخاي، جىجياڭ ، بەيجىڭ سىياقتى جەرلەر ۋىتىپتە دە شالعايدا جاتىر ، الايدا ۋىسر اۋىز شىنايى تىلەك، سۇيسېپەنشلىككە تولى سالەم ـ دەمەم، بۇى بۇرقىراغان تۇشپارا جۇرەك پەن جۇرەكتى جاقىنداتىپ، مەرەككە مەردى ۋىس ـ تەدى .

 جىل ۋولاراسىنا تاياعاندا، جاڭاۋشار اۋدانى ياندۇما اۋىلى اياقچىگەتۇع قىستاعىندا ـ رىنەن كەلگەن سۇيسېپەنشلىككە تولى سالەم ـ دەمەلەردى تاپسىرىپ الدى، ويىنىشقى ، كىتاپ ـ كېم ـ كەشەك... وسىلاردىڭ ۋبارى سۇيسېپەنشلىك جانە تىلەك بولپ توغىسىپ، وسى شاعىن قىستاققا جەتىپ، “انار گۈلى جوسپارىنىڭ ” يىڭلىگىنە كەنەلگەن بالدىرعاذ ـ ماردى شەكسىز قۇانىشقا بولەدى .

 ۋمادىنا تۇرسۇن انە سولاردىڭ بىرەۋى، 1 ـ ايدىڭ 18 ـ كۈنى ونىڭ 10 جاسقا تولغان تۇعان كۈنى ، قىستاقتاى 60 نەشە بالا ونمەن بىرگە ۋىسر ارادا باس قوستى . تۇعان كۈنىن توپىلاۋدان سىرت، ولار جونىنەن تاىى ۋىسر ماڭزىدى جۇمىس بار ەدى، ياعنى انار گۈلى كوكتەم مەرەكەسىن يىتتەرنەت جەلىسىندە توپتىق قۇتتىقاۋ قىمىلى ارقىلى سوناۋ السىتا ـ عى اعا ـ باۋىر ، اپەكە ـ سىڭلىلەرىنە العىستا ـ رىن، سونداى ـ اق كوكتەم مەرەكەسى بايپالا ـ نىسمەن نىزگى تىلەكتەرىن جەتكىزۋ ەدى .

(باسى 1 ـ بەتتە)

 مەملەكەتنىڭ 2023 ـ جىلى ەلەكتىر قۇا ـ تىنىڭ ورتا، ۇزاق مەرزىمدىك توقمامنا قول قويۇ ، توقتامدى ورنىداۋ قىزمەتىن ويداعم ـ دى سىستەۋگە قاتىستى تالاپتارىن تىياناقتاند ـ دىرئۇ ۋىشىن، مەملەكەت ەلەكتىر تورى شىنجياڭ ەلەكتىر قۇاى شەكتى سەرىكتەسم ـ نىڭى جاڭا ۇرپاق ەلەكتىر قۇاى ساۋدا ئۇ ـ عىرىنان پايدالانىپ، جىلدىق مەرزىمگە ۋبولپ ساۋدالاسۇ جۇمىسىن تۇڭغەشى رەت ۋىيىمداستىردى ، بازارلانغان

 ساۋدالاسۇ باعاسى ەلەكتىردەن جوعارى (جوعارى شەگى)، نومەن، قالىپتى پايدالانۇ بويىنشا جەكە ـ جەكە تۇراقتاند ـ دىرىلدى ، سونداى ـ اق اۋتونومىيالى را ـ يونىڭ ساپاسات تالابى بويىنشا ۋار كە ـ زەڭدەگى باعا پارىقتاندىرىلدى ، باعا سىيگىنالى ارقىلى پايدالانۇشىلاردىڭ ەلەكتىردەن پايدالانۇ كوتەرىمىدىلىگىن رەتتە ـ ۋىن جەبەپ، جاڭا ەنەركىيادان اناعۇرلم جاقسى پايدالانىپ، ەلەكتىر قۇاتىنىڭ جەتسپە ـ ۋىن باسەدەتسپ، شىنجياڭ كولەمىندە

 ەلەكتىر قۇاتىمەن قامداۋعا كەپىلدىك ەتۋمەن بىرگە، سىرتقا جەتكىزۋ كەزەڭمەن اناعۇرلم ويداعىداى سايكەستىرۋگە مۇمكىندىك جاساپ، سىرتقا جەتكىزۋ بازارىنا قىزمەت وتەدى . بۇل ۋارى شىنجياڭدا جىلدىق ساۋدا ـ نىڭ تۇغەشى رەت كەزەڭگە ۋبولۇ تاسلىمەن ورىستەتىلۇى بولپ تابىلدى .

 شىنجياڭ ەلەكتىر قۇانى ساۋدا ورتالىعى شەكتى سەرىكتەستىگى جالپىلىق ۋبولىمىنىڭ ورنىباسار مەڭگەرۋشى سۇڭ شۇەچياڭ مىنلاردى ۋمىلدىردى ؛ وسى رەتكى كەزەڭگە

 ۇساق ـ تۇيەك ۋمالىش بۇيمىدار ساتىلاتىن، بارا ـ بارا بازار بەينەسىنە كەلە باستادى . 2014 ـ جىلى اۋتونومىيالى رايوندىق خالىق ۇكىمەتى كەڭسەسىنىڭ جىاڭاۋشار اۋدانى ارال اۋىلى يىڭى ايماق قىستاعىندا تۇراتىن قىزمەت اترە ـ تىندەڭىلەردىڭ بىرگە تەبۋىمەن بەلگىلەنگەن ورىن ـ اۋتونومىيالى رايوندىق خالىق ۇكىم ـ مەنتىنىڭ شي ـ انداعى ۋسى باسقارماسپەن بايالىنىس جاساۋ ارقىلى ادام كۇشى ، زاتتىقى كۇش، قازىنا كۇشىن شىعارىپ، ساۋدا دۇكەند ـ دەرىن ارناعا تۇسىرۋگە جەتەكشىلىك ەتتى ، سونداى ـ اق 2022 ـ جىلى مۇنى ” ۇغىسۇ ، تىپمىدىلىك جاساۋ ، توعىستىرۇ ” بويىنشا قىزمەت اترەتنىڭ ۋىيىندى نىسانى قاتارىنا ەنگىزدى . بىىل 1 ـ ايدا نىسان قۇرىلىسى سا ـ لىنىپ ۋىنتىتى ، دەڭگەبى كوتەرىلىپ ، وزگەر ـ تىلىپ سالىنغان بازار ” چاڭ ـ ان بازارى ” دەپ اتالدى .

 قازىر ” چاڭ ـ ان بازارىندا ” جالپى 41 ساۋدا دۇكەنى بار بولپ، قىستاق تۇرىعىندا ـ رىنان 56 ادامنىڭ جۇمىستانۇننا جەتەكشىلىك ەتتى ، مۇندا ۋىسر دۇكەننىڭ كۈندىك ساۋدا ـ سى ، ەڭ جوعارى بولغاندا، 7000 يۇنانان اسا ـ دى، ساۋدا ۋئۇرى ۇساق ـ تۇيەك بۇيمىدار ـ دان تارتىپ مەتال بۇيمىدار ، قۇرىلىس ماتەرى ـ يالدارى، كۇندەلىكتى تۇتىنۇ بۇيمىدارى، كىيىم ـ كەشەك تىگۇ ، كومپيۇتەر جونىنەن قىزمەت وتەۇ ، قول تىلەفون ساتۇ ، جوندەۇ جانە كومىر ، اۋىل شارۋاشلىق ۋندىرىس قۇرال ـ جابدىقتارى سىياقتى مول زاتتىقى ما ـ تەريالدى ساتۇعا دەيىن كەڭەيىپ، ماڭمىنداى تاۋار اينالىم ورتالىغىنا اينالدى .

 قىزمەت اترەتىندەڭىلەردىڭ كەلگەننىن كوركەندە ، تۇرسۇن جاپىراڭداپ سالا بەردى . ول تىلىشىگە بىلاى دەدى :”وسى بىرنەشە جىلدا قىزمەت اترەتىندەڭىلەر ۋىزىن كۈپتەنگەن يىگى سىستەر تىندىردى ، اسىرەسە ، قىستاقتاى ’ چاڭ ـ ان بازارى ‘ كۈپتەنگەن ادام ـ نىڭ قالتاسىن قامپىيتتى !

 تۇرسۇن ايتقان ” چاڭ ـ ان بازارى ” بۇرىن يىڭى ايماق قىستاعىنداى بازار بولاتىن ، باستاپقىدا 4 اۋىز جاتاعان ۋپىدە

 ۋبولپ ساۋدالاسۇدا كەزەڭگە ۋبولپ ەتسم ـ نش بەرۇ ، كەزەڭگە ۋبولپ اداقتاۋ ۋئاسىلى پايدالانىلدى . جىلدىق ەلەكتىر تورى ۋاكىلەت ـ تى ساتپ اۋ ساۋداسى مولشەرىنە كەپىلدىك ەتۇ ، باعانى ورنىقتىرۇ رولىن اىتقاردى . ارادا ساۋدانى ۋيىمداستىرۇ ۋتارتىبى ساپاللاندىرد ـ لىپ، شەكتى سومادا ەسەپتەنۇ ، حاۋپىسىزدد ـ گىن تەكسىرۇ سىياقتى يقۇاتىنارى جاپپاي يىتتەرنەت جەلىسىندە ۋجۇرىلىپ، ساۋدانى ۋيىمداستىرۇدىڭ يكەمدىلىگى مەن دالدىگى جوعارىلاتىلدى .

 وتەۇ كاسپورىندارىنان شۇعىل قاچەتتى ، تاپشى بولپ وتىرغان دارىندىلار ساتىپ ال ـ نىپ ، ەنگىزىلىپ ، اۋىل ـ قىستاق ەڭبەككۇش ـ تەرىنىڭ سىرتقا شىعىپ جۇمىس سىستەۋىن جەبەۇ ، اۋىل ـ قىستاقتى گۈلدەندىرۇگە قىزمەت وتەۇ سىياقتى قىزمەت وتەۇ سىستەرى جەبەلەدى .

 كەلەسى قادامدا اۋتونومىيالى رايوندىق ادام كۇشى بايلىعى جانە قوعامدىق قامتاما ـ سىزداندىرۇ مەڭگەرەمەسى اۋتونومىيالى رايون ، ايماق ، اۋدان سىندى 3 دارجەلىنى جاپپاي قامتىغان ، جۇمىس ۋبىتىرۇ ۋنارتىبى، جۇمىس ۋبىتىرۇ تۇعىرى جانە قىزمەت وتەۇ ولىشەمى ۋىسر تۇتاس بولغان ەلشۇمەتتىك ادام كۇشى بايلىعى بازارىن اقاۋسىزداندىرا ـ دى ، كەمەلدەندىرەدى ؛ تىجارات سىپاتىند ـ دىق ادام كۇشى بايلىغىنا قىزمەت وتەۇ مەن ەلشۇمەتتىك ادام كۇشى بايلىغىنا قىزمەت

 نازار اۋداردى ، ” كوكتەم مەرەكەسى كەزىندە كەيىسر قىزمەتكەرلەردىڭ ۋندىرىس حاۋپى ـ سىزدىگى تانىمىنا نەمقۇرايدى قاراۋىنان قاتتى الاڭدايمىن ، سوندىقتان مەن ۋار كۇنى ، ەڭ از دەگەندە ، 6 رەت شارلاپ تەكسەرەمىن “ .

 ”لۇ شۇجى ، بىيلىعى كوكتەم مەرەكەسىندە قانداى نومىرلەر بار ؟“ دەپ سۇرادى ۋاڭ شياۋيىڭ وسى بولىك نىسان ۋبولىمى پارتيياچاپىكاسىنىڭ شۇجى لۇ زىچياننان . ”ۋزىمر ادامعا ۋلكەن تارتۇ ـ نارالىى قورابى ۋبار “ ، دەدى لۇ زىچيان كۇلىپ . قىزمەت ورنىنان تاپچىلماغان ۋزىمر قۇرىلىشىم ـ نىڭ الاڭسىز قىزمەت سىستەپ ، اناعۇرلم كۈپ مەيىردى سەزىنۇننە مۇمكىندىك جاساۋ ۋشىن ، نىسان ۋبولىمى كوكتەم مەرەكەسىنەن بۇرىن كۈپـ

علمىدى ۋپىرەنەپىك، علمىدى دارىپەتپىك

ايدىندى تارىم وزەنىنىڭ قۇدەرەتتى كۇشى قايدان كەلگەن

 ەگەر كەڭسىكتىكەن وڭىنۇستىك

 شىنجياڭ دالاسىنا كوز ئاستاساڭىز ، ۋىسر الپى ايدىلاردىڭ تاكالاماكان ۋشولىن اپىنالا وراپ جاتقاندىمەن بايقايسىز ، بۇل مىڭدا ـ عان كىلومەترگە سوزىلاتىن توراڭغى ورمال ـ نى . ايتسەدە بۇلار تەك قانا الپى ايدىعار ـ

 دىڭ قابىرشاعى سىپەتتى ، ونىڭ نامىز دەنەسى ەلمەگە ايگىلى تارىم وزەنى . الايدا ول تەك ۋىسر قۇشاۋ وزەن عانا ما ? ول قايدان كەلگەن ، قايدا

 بارادى ؟ وسى بايتاق دالاعا نەلەردى اكەلدى ؟

 جۇڭگو علمىم اكادەمىياسى شىنجياڭ ەكولوگىيا جانە جاعراپپيا زەرتتەۇ ورنىنىڭ اعا زەرتتەۇشىسى گۇي دۇڭۋيدىڭ قاراۋىنشا ، تارىم وزەنىنىڭ خىكاياسىن بۇلت اياسىنان باستاۋعا تۇرا كەلەدى .

 تەڭىز دەڭىگەيىنەن بىيىكتىگى 7500 مەتردەن اساتىن مۇزتاع شىڭى بۇلتپەن بوي تالاسادى ، مۇنىڭ ۋيغۇر تىلىندەگى ماعناسى ”مۇز تاۋا تاا “ . اشقى كۇندەرى تاۋدىڭكە ەتەگىندە تۇرىپ مۇزتاع شىڭىنا كوز جىبەرسەڭىز ، ۴اسىلى مومىداى دوپ ـ دومالاق تاۋ تۇلغاسىن كۈپتەنگەن مۇزدىقتاردىڭ ۋبولپ ، نەشە 100 مەتر تەرىەڭدىكىگى اڭغارلاردى قالىپتاستىرغاندىمەن انىق كۈرە الاسىز . مۇنىمەن بىرگەلەس گوڭگۇر شىڭىنىڭ ، گوڭگۇر توعوز ـ بەل شىڭىنىڭ جاعدايى دا وسىلاى . ”اسپانعا تىرەۇ بولغان وسى 8 شىڭمەن “ الستان بوي تالاسقان باتىس تىيانشان تاۋىنداى بۇلىققا سۇنعىغان تەمىر شىڭى ، حانتاڭمىر شىڭى شوغىرىنداى مۇزدىقتار دا وسىنداى .

 نەشە مىيليون جىلدىن بەرى ، تارىم وپىياتىنىڭ تۈگىرەگىندەگى تاۋ ـ لاردىڭ شوقسىندا كۈن نۇرى مۇزدىقتارغا نۇرىن توگىپ كەلدى . مۇز تىل ـ شەسىنىڭ دىڭغى جاعىنان تامشى ەرىپ ، تاماشىلاردان سۇ جىيشەلەرى ، سۇ جىيشەلەرىنەن بۇلاقتار قالىپتاسىپ ، بۇلاقتار توغىسىپ تارماق اعىن بولپ ، تارماق اعىندار قوسىلىپ ۇلكەن وزەنگە اينالىپ ، سارقىلماستان سان مىڭ مەتر بىيىكتىككى بۇلت اراسىنان قۇلىديلاى اعىپ ، تاۋ اۋزىنان ارىنداپ شىعادى . 9 ۇلكەن وزەن ، 144 اعىن جەر بەتىندە پايدا بولپ ، جۇڭگوداى ەڭ ۇلكەن دىشكى قۇرلىق وزەن جۇبەيسى — تارىم وزەنى سۇ جۇبەىسن قالد ـ لپتاستىردى .

 ەڭ ۇزىن باستاۋ قاينارى ياركەن وزەنىنىەن باستاپ ەسەپتەسەك ، تارىم وزەنىنىڭ جالپى ۇزىندىعى 2486 كىلومەتر ، تارىم وزەنى الاپىنىڭ جالپى جەر اۋدانى ۋىسر مىيليون 20 مىڭ شارشى كىلومەتر ، ۇلكەن وزەن الپى سۇرەت قاللامى سىياقتى اسپان مەن جەر اراسىندا مىيليونداغان جىلدىن بەرى سانسىز داغان كەرەمەت سۇرەتتەردى سالدى ، مۇنىڭ ۋبا ـ رى تىرشىلىكتىڭ توركىن ۋئۇسى . ەڭ دىڭغىسى تاۋدىڭ دىندىعاى جاسىل القاپ سانالادى .

 تارىم وزەنى الاپىنداى سۇلار تاۋ اۋزىنان ارىنداپ شىققاندا ، دەرەۋ قۇمىنىڭ كەدەرەگىسىنە ۇشىراغان ، وسدان بارپ تۇنيا كۈپتەپ تۇنىپ ، تاش ـ قىنىنىڭ اسەرىنەن جەلپۇش فورمالى جازىقتار قالىپتاسقان . كەڭسىكتىكەن تو ـ مەندىگە كوز ئاستاساڭىز ، تاشقىنىڭ اسەرىنەن قالىپتاسقان جەلپۇش فورمالى جازىقتاردىڭ كۇلۇن تاۋى مەن تىيانشان تاۋىنىڭ دىندىعاى وڭىرلەردە بى ـ تىراى جايغاسىپ جاتقاندىمەن ، قۇمدى شولىگە قاراپ ىرعالىپ تۇرغان شامگۇل قاۋاشاعىنان اۋمايتىندىمەن ، بۇلاردىڭ تالايلاغان جاسىل القاپتار ـ دى قالىپتاستىرغاندىمەن كۈرەسىز . ۇزاق ۋاقىتتان بەرى تۇبىلار تۇنىپ تو ـ پىراق قالىپتاستىرىپ ، مول قورەكىنىك زاتتار وسىندا ساققالىپ ، بايتاق دالا بىرتىندەپ قۇنارلاندى . تىرشىلك قاۋلاپ ، مادەنىيەت تۇندىادى ، جالعاستىم ـ رىلدى ، گۇلدەندى .

 وزەن اعىندارى ۇزدىكىسىز قۇمدى شولىگە قاراي اعىپ ، بىرتىندەپ بارىپ اعىسى باياۋلاپ ، تۇنيا جول ـ جونەكەي ۇزدىكىسىز تۇنا كەلە ۋاقىت ۇزارىپ جەر بەتىندەگى سارقىرامالارعا اينالدى . تاشقىن مەزگىلىندە تاشقىن وزەن توسپالارىن وڭاي عانا تالقانداپ ، توڭمىرەككە جايىلادى . قۇم مەن جەل وزەنىنىڭ جولىن وزگەرتۇگە بوكتە بولغاننان كەيىن ، تاشقىن جاڭا جەرىگە قاراي جايىلادى . تارىم وزەنىنىڭ ۋيغۇر تىلىندەگى ماعىناسى ”قىز ـ گىنىسىز اساۋ جىلقى “ ، مۇنداى سەپەپ ۋدال وسىندا .

 جىلدار وتە كەلە ەرەكشە قۇاڭ ، شىجىعان سىتقى ازپا قۇرلىعى قوبىناۋىندا تارىم وزەنى سۇ جۇبەيسى ارلى ـ بەرلى جىلجىپ ، وسى پىلانەناداى ەڭ كەڭ توراڭغى ورمانىن ۋوسىردى ، ونىڭ سان مىيليونداغان چاپىراعى كۇزدە سارعايىپ ، التىنداى سارى ۋئۇستى وزەن سىپەتتى جەر جۇزىندە كوزدىڭ جاۋىن الايدى .

 تارىم وزەنى سۇ جۇبەيسى جاسىل القايتى قۇنارلاندىرىپ ، ەگىس اتىز ـ دارىن سۇلاندىردى ، ۇزىننان ـ ۇزاققا سوزىلغان وزەن ارىنالارى ارقىلى جوعارى اعدارداى جاسىل القاپ توپىراعىنداى سوردى ۇزدىكىسىز تومەنگى اعداردىڭ يەندەگى قۇيار جەرىنە كوشىرىپ ، جاسىل القاپ توپىراعىنىڭ سور ـ تاڭدائۇ قىسمىن جەڭىلدەتتى . تارىم وزەنى جاسىل القاپ جاراتقاننان ۋارى جاسىل القايتى قوراعانىنان كەيىن ، جاسىل القايقا قوش اينىپ ، ۋوزنىڭ ەڭ سوغىى تىياناعى — قۇيار جەرىنە قاراي جىلىستايدى .

 سان مىيليونداغان جىلدىن بەرى ، سور تارىم وزەنى سۇ جۇبەىسىنىڭ قۇيار جەرىندە ۇزدىكىسىز جىنىلا كەلە ەرەكشە قالىڭ تۇز قاباتىن قالىپتاشم ـ تىردى . بۇلار ۇزاق جىلدار بويىندا مەتال جانە مەتال تەكتەس ەلەمەنتتەرى ـ دى نەگىزە ەتكەن مەيىنەرالىدىق زاتتاردى ۇزدىكىسىز اجىراتتى ، ناتىرى ، كالى ، لىتى ، ماگنى سىياقتى اداھزات ەكونومىيكاسىنىڭ ، قوعامىنىڭ دامۇننا تىرەك بولانىن كۈپتەنگەن شەشۇشى ەلەمەنتتەردى قامىتىدى .

 قۇيار جەردەگى كەڭ دە تاياز كۈل اعارىندا ۋشىننارنا وزەن سۇلارى بۇلانىپ اسپانعا قايتا كوتەرىلەدى ، باسىم كۈپ وزەن سۇى جەر استىنا سىم ـ گىدەدى ، نىشكى قۇرلىق وزەنىنىڭ غۇمىرى وسىمەن اياقتايدى . بۇلت اراسىم ـ نان باستالىپ ، جەر استىنا سىگەدى . تارىم وزەنى سۇ جۇبەىسىنىڭ بۇىر قاند ـ ھان وزەندەرى ەرەكشە ايسىنمەن سان مىيليونداغان جىلدىن بەرى اسپان مەن جەر اراسىندا جوڭگىلىپ ، بايتاق دالانى تۇلعالاپ ، كەن بايلىقتارىن قالد ـ

 ۋئۇنىسىز عانا سارى قۇم اراسىندا اعىپ بولدى .

 مەنە بۇل تارىم وزەنى ، ونى ۋئۇسىندىڭىز بە ؟

 (انار بۇلت \ شىنجياڭ گازەتنىڭ ئىشلىشى

 لپۇ دۇڭلای رەتتەنگەن)

كۈش چايلان كەپىك

كۈپتۇپىر